

פרקה

"הוי עז כנמר וקל כנשר, רץ כצבי וגיבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים"

כָּל־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא,
שְׁנֵאֲמַר: וְעַמֵּךְ כָּלָם צַדִּיקִים, לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ,
נִצֵּר מִטְעֵי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהַתְּפָאֵר:

א

ומה תלמוד לומר ומה בא דבר זה ללמדנו?

בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמֹּת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמָה תִּלְמוּד לומר, וְהָלֹא בְּמֵאֲמַר אֶחָד יָכוֹל לְהַבְרָאוֹת, אֲלֹא לְהַפְרֵעַ מִן הַרְשָׁעִים שְׂמֵאֲבָדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמֹּת, וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לְצַדִּיקִים שְׂמֵקִים מִן אֶת־הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמֹּת:

108

ב

עֶשְׂרֵה דוּרוֹת מְאָדָם וְעַד נח, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֲרָךְ אֲפִים לְפָנָיו, שְׂכָל־הַדּוּרוֹת הָיוּ מְכַעֲסִין וּבָאִין, עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־מִי הַמְּבּוּל.

“עשרה דורות מאדם ועד נח... היו מכעיסין ובאין עד שהביא

עליהם את מי המבול, עשרה דורות מנח ועד אברהם...

היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם אבינו וקיבל שכר כולם” (משנה ב.)

בשתי התקופות הבריות “היו מכעיסין ובאין”, אך הראשונה הסתיימה במבול והשנייה באברהם ש”קיבל שכר כולם”. ההבדל ידוע: נח היה צדיק אך לא התעסק בתיקון הסביבה. כך הרע הלך והצטבר ללא תיקון, עד שדינו היה באבדון ומחיייה במי המבול. אברהם, לעומת זאת, הפיץ את האמונה לכול ודאג להשפיע על סביבתו. כך הרע הפך לטוב ולבסוף התקבל “שכר כולם” - התגלתה התועלת ונחשף הניצוץ הטוב שמסתתר גם בדברים השליליים שבעולם.

אפשר ללמוד מכאן הוראה לחיים: אדם שהיה שקוע תקופה מסוימת בדברים שליליים - עליו לוודא שהמרכיב הרע של התקופה, זה שאין ביד אדם לתקנו ולמצוא בו נקודה חיובית ותועלת, יחלוף ויימחה מן העולם לגמרי כך שלא יישאר ממנו זכר והמשכיות. במקביל, ולא פחות חשוב, עליו לחפש מה אפשר לתקן ולקחת מתקופה זו לטובה, כמו לדוגמה להפוך את עומק הירידה וההתרחקות מקדושה למנוף של התחזקות והתעלות - ובכך הוא יגרום למפרע לתיקון התקופה הבעייתית, ואז “קיבל שכר כולם”!

- סודות של בעלי תשובה עמ' 108
- אמת קשיחה ואמת בתנועה עמ' 110
- ללמוד מהחיות? עמ' 112
- מה אנחנו מבקשים? עמ' 115
- מטרה ולא אמצעי עמ' 117

עֲשֶׂרָה דוֹרוֹת מִנֶּחֱ וְעַד אֲבָרְהָם, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֲרָה אֲפִים לְפָנָיו, שֶׁפֶל־הַדּוֹרוֹת הָיוּ מְכַעֲסִין וּבָאִין, עַד שֶׁבָא אֲבָרְהָם אֲבִינוּ וְקָבַל (שָׂבַא אֲבָרְהָם וְקָבַל עֲלָיו) שֶׁכָּר כָּלָם:

א

עֲשֶׂרָה נְסִיוֹנוֹת נִתְּנָסָה אֲבָרְהָם אֲבִינוּ (עֲלִיו הַשְּׁלוֹם) וְעָמַד בְּכָלָם, לְהוֹדִיעַ כְּמָה חֲפָתוֹ שֶׁל אֲבָרְהָם אֲבִינוּ (עֲלִיו הַשְּׁלוֹם):

ב

עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבְרָהָם בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂרָה עַל הַיָּם, עֲשׂוֹר מְכֹת הַבֵּיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִים בְּמִצְרַיִם, וְעֲשׂוֹר עַל הַיָּם. עֲשֶׂרָה נְסִיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבֹתֵינוּ אֶת־הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֲשׂוֹר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

ה

עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבְרָהָם בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: לֹא הִפִּילָה אֲשֶׁה מְרִיחַ בְּשׂוֹר הַקְּדָשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשׂוֹר הַקְּדָשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְכוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים, וְלֹא אִירַע קָרִי לְכַהֵן גְּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפָּרִים, וְלֹא כָּבוּ הַגְּשָׁמִים אֶשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמִּעְרָכָה, וְלֹא נִצְחָה הַרִיחַ אֶת־עֲמוּד הָעֵשָׂן, וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בְּעֵמָר, וּבִשְׁתֵּי הַלְחָם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמְשַׁתְּחָוִים וְרוּחִים, וְלֹא הִזִּיק נֶחֱשׁ וְעִקָּרְב בִּירוּשָׁלַיִם:

בְּשׂוֹר הַקְּדָשׁ בְּשׂוֹר הַקְּרִבּוֹנוֹת. בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים מְקוּם שְׁחִיטַת הַקְּרִבּוֹנוֹת בְּעִזְרָה. הַמִּעְרָכָה בְּמִזְבַּח הַחִיצוֹן. עֲמוּד הָעֵשָׂן הַמִּיתְמַר בְּצוּרָה יִשְׂרָאֵל מִמְעַרְכַת הַמִּזְבַּח הַחִיצוֹן.

לְהוֹדִיעַ כְּמָה חֲפָתוֹ הַסִּיבָה שֶׁנִּתְּנָסָה בְּהַרְבֵּה נְסִיוֹנוֹת הִיא לְהַרְאוֹת חֲבִיבוּתוֹ.

”לֹא הִפִּילָה אִישָׁה מְרִיחַ בְּשׂוֹר הַקְּדוֹשׁ” (מִשְׁנָה ה)

הַאֲהָבָה הַגְּדוּלָה מִתְבַּטָּאת בְּפִרְטִים הַקְּטָנִים. הַנֶּסֶם הַרְאִשׁוֹן הַמּוֹזְכָר בְּרִשְׁמֵת נִסֵּי הַמִּקְדָּשׁ הוּא נֶס פְּרָטִי שֶׁנּוֹעַד לְמַעַט מְאֹד נְשִׁים בְּמִצְבַּע מְאֹד מְסוּיָם. הַדְּבָר מְעִיד עַל גְּדוּל חֵיבַתָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵיטָה בְּהַתְגַּלּוֹת מִיּוֹחַדַת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ עַד כַּדִּי שְׁבִירַת חוֹקֵי הַטֶּבַע גַּם בְּשִׁבִיל יְהוּדֵי בּוֹדֵד בְּמִצְבַּע סַפְצִיפִי.

עוֹצְמַת נִסֵּי הַמִּקְדָּשׁ בָּאָה לִידֵי בִּיטוּי דוּוֹקָא בְּהַתְפַּשְׁטוֹת הַשְּׁפַעְתָּם גַּם מִחוּץ לְעִזְרָה - בְּעִזְרַת הַנְּשִׁים, שֶׁקְדוּשָׁתָהּ אֵינָה כְּקְדוּשַׁת הַמִּקְדָּשׁ עֲצֻמוֹ. וּלְפִי דְבָרֵי חֲזוֹ”ל (יִזְמָא לַטַּב) שְׂרִיחָם שֶׁל הַקְּדוּשִׁים הִיָּה מִתְפַּשֵּׁט עַד לִירִיחוֹ, הַנֶּסֶם הַשְּׁפִיעַ רְחוֹק רְחוֹק, מִחוּץ לְמִקְדָּשׁ וּמִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם כּוֹלָה! הַאֲהָבָה הַאֲלוּקִית שֶׁמַּעַל הַטֶּבַע הַתְּגַלְתָּהּ בְּמִלּוּא זוּהָרָה - רְחוֹק רְחוֹק, וְקִרְנֵי אֹרֵה חָדְרוּ גַּם לְפִינּוֹת חֲשׂוֹכוֹת וְהֵאִירוּ אוֹתָן בְּאוֹר יְקִירוֹת.

”עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבְרָהָם בְּמִצְרַיִם” (מִשְׁנָה ד)

הַאֲוֹמָה הַמִּצְרִית אֵינָה קִיִּימַת כּוֹיִם, אֲבָל ”כָּל הַמְּלֻכוֹת נִקְרָאוּ עַל שֵׁם מִצְרַיִם, עַל שֵׁם שֶׁהֵם מִצְרַיִת לְיִשְׂרָאֵל” (בְּרַאשִׁית רַבָּה טו.ה). וְאִפִּילוֹ מְדִינּוֹת אוֹהֶדוֹת שֶׁאֵינָן מִצְרַיִת לְנוּ - בְּעֵצֶם קִיּוּמָן כִּ”מְלֻכוֹת” בּוֹמָן שֶׁ”עִיר הָאֲלוּקִים מוֹשְׁפֶלֶת” וְהַגְּאֻלָּה מִתְעַכְכֶּת - אֵין לָךְ ”מִצְרַיִת לְיִשְׂרָאֵל” גְּדוּלָה מְזוּ. וְאִפִּילוֹ אִם מְדִינָה פְּלוֹנִית הִיא ”מְלֻכוֹת שֶׁל חֶסֶד”, הִרִי שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא הִגְעֵנוּ לָכֶךְ שֶׁ”נִבְנְתָה עִיר עַל תִּילָה” - הַמִּצְבַּע סַבִּיב עוֹדְנוּ מוֹגֵדֵר כְּמַגְבֵּלָה וּמִצִּיר לְכָל עֵינֵין שֶׁבְּקְדוּשָׁה.

לָכֵן אוֹמֵרַת הַמִּשְׁנָה לְיְהוּדֵי כִּי עֲלִיו לְהַתְנַהֵג כְּמוֹ אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. הֵם עֲדִיין הִיוּ תְּקוּעִים שֵׁם, בְּאִימְפֵרִיָּה שֶׁהִעֲרִיצָה אֶת הַטֶּבַע, אֲבָל כִּכֵּר חִיו עִם נִסִּים מַעַל הַטֶּבַע. וְגַם אֲנַחְנוּ, עִם ”עִיר הָאֲלוּקִים מוֹשְׁפֶלֶת” וְתִרְבוֹת חוֹמְרִית שׁוֹלְטָת, יְכוּלִים לְהַרִים אֶת הַרְאֵשׁ אֶל הַשָּׁמַיִם וְלַצְעוּד בִּיד רְמָה וּבַגְּאוּן יַעֲקֹב, בְּרַאשׁ מוֹרֵם וּבְדַגְלַת מִתְנַסֵּס שֶׁל תּוֹרָה וְיְהוּדוּת. אֶל תַּחֲכוּ שֶׁהַסִּבָּבָה תִּאֲפָשֵׁר לְיְהוּדוּת לְחַזוֹר לְהִיּוֹת גָּאָה בְּעִצְמָהּ, הִיוּ גָאִים כִּכֵּר הַיּוֹם בְּגִאוּת הַיְחִידָה הַמּוֹבַחֶרֶת בְּעוֹלָם.

(מעולם), ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים:

!

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן: פי הארץ, פי הנבא, פי האתון, הקשת והמן והמטה והשמי, הפתב והמכתב, והלחות. ויש אומרים אף קברו של משה רבינו, ואילו של אברהם אבינו, ויש אומרים אף המזיקין, ואף צבת בצבת עשויה (יש אומרים אף המזיקים, וקבורתו של משה, ואילו של אברהם אבינו, ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה):

בערב שבת בין השמשות
בגמר בריאת העולם.
פי הארץ שבלע את קורח ועדתו.
פי הנבא בראה של מרים, שממנה שנתו בני ישראל במדבר.
פי האתון אתונו של בלעם.
המטה בו עשה משה רבינו את האותות.
השמי תולעת בה השתמשו להבקעת אבנים בבית המקדש.
הכתב צורת האותיות שנחקקו על הלוחות. ויש מפרשים: התורה.
המכתב קריאת אותיות הלוחות מד' צדדים. ויש מפרשים: צורת האותיות שנחקקו על הלוחות.
אילו של אברהם אבינו נגזר עליו בין השמשות שייתפס בסבך העצים בשעת עקידת יצחק.
המזיקין שדים ורוחות.
צבת בצבת עשויה צבת נעשית רק באמצעות צבת אחרת, והראשונה נבראה בידי שמים.

!

שבעה דברים נבראו בשבת. חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, ואינו נכנס לתוך דברי חברו, ואינו נבהל להשיב, שואל פענן ומשיב כהלכה, ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי, ומודה על האמת. וחלופיהן בגלם:

גלם אדם שאינו שלם בחכמתו ומידותיו. **במנין** בשנים.
נבהל להשיב נחפו לענות.
שואל פענן בענין בו עוסקים.
משיב כהלכה וכתוצאה מזה הרב משיב כהלכה.
ואומר על ראשון ראשון
ועל אחרון אחרון עונה על שאלות כסדר שאילתן.
ועל מה שלא שמע
אלא אומר מסברתו.
אומר לא שמעתי ולא אומר ששמע מרבתי.
ומודה על האמת ואינו מתעקש לקיים דבריו בטענות וראיות של שקר.

!

שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עברה: מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין, רעב של מהומה בא (רעב של בצורת בא), מקצתן רעבים ומקצתן שבעים. גמרו

גופי עברה מיני עבירה.
רעב של מהומה
רעב הבא על ידי מלחמה.

"ולא אמר אדם לחברו: צר לי המקום שאלין בירושלים" (משנה ה)

שימו לב, לא כתוב שלא היה צר בירושלים, כתוב שאף אחד לא אמר את זה. אף אחד לא התלונן.

כלל הוא שהקב"ה אינו עושה נס לחינם. גם מידת הנס ושכירת כללי הטבע תהיה תמיד רק כפי הנצרך: נס הנחשים והעקרבים הסתכם בכך שהם לא הזיקו לעולים לירושלים ולא פגעו בהם, אך לא נעשה נס גדול יותר - שנחשים ועקרבים לא יהיו מצויים כלל בירושלים. גם נס "עומדים צפופים ומשתחוים רוחים" מצביע על כך שהנס מצטמצם למינימום הנדרש, ורק בשעת ההשתחויה עצמה נוצר מרווח לכל אחד.

כך גם בעניין הלינה: הצורך בנס היה כדי להבטיח שהדוחק לא יגרום למישהו לסגת מחיבתו הטבעית לעיר הקודש והמקדש. לשם כך די היה בעובדה הפלאית שהדוחק התקבל אצל כולם בהבנה ובהבה, ולא היה צורך לשנות גם את כללי הפיזיקה לשם כך.

מהותו של הנס הייתה רוחנית: קדושת העיר וחיבתה המיוחדת האירו והורגשו בעוצמה כה גדולה עד שהדבר פעל גם על רגשותיהם האנושיים של העולים לרגל, והם אכן לא הרגישו כלל שהמקום צר - וממילא לא נפלטו מפיהם כל תלונה על כך.

"עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות" (משנה ו)

מה אתה עושה חצי דקה לפני שהאוטובוס פותח את דלתותיו? מהמשנה שלנו אפשר ללמוד עיקרון חשוב של ניצול זמן, דיוק ומיקוד: לבני אדם נאסרה כידוע עשיית מלאכה בין השמשות של כניסת שבת, בגלל הספק שיש בזמן הזה האם הוא עדיין יום שיש או שכבר נכנסה השבת. אבל לקדוש ברוך הוא אין ספקות: "הקדוש ברוך הוא, שיודע עיתיו ורגעיו - נכנס בו כחוט השערה" (רש"י לבראשית ב,ב), והוא מסוגל לסיים את מלאכתו בדיוק בנקודת הזמן הנדרשת. תיאורטית, אילו הייתה לנו היכולת לדייק - גם אנחנו היינו יכולים לנהוג בזמן זה כמו הקב"ה.

דברי המשנה מלמדים אותנו עד כמה יש לייקר כל רגע ורגע ולנצל לתועלת: כאשר זמן אחר - שבו יהיה צורך להתנתק מהעיסוקים הקודמים - ממשמש ובא, טבעו של האדם שלא ינסה לנצל רגעים בודדים שעוד נותרו כדי להספיק לעשות דבר נוסף, שהרי הוא נתון כבר כולו בעניינים החדשים שיבואו עוד רגע קט. אך מהנהגתו של הקב"ה יש ללמוד כי אין רגע דל, וכל עוד לא נפתח העיסוק בעניין אחר - אפשר להספיק ולברוא עוד עשרה דברים...

שְׁלֵא לְעֵשׂוֹר, רָעַב שֶׁל בְּצֻרַת (רעב של מהומה ושל בצורת) בָּא. וְשֵׁלֵא לְטוֹל אֶת־הַחֶלֶה, רָעַב שֶׁל כְּלֵיָה בָּא. דְּבָר בָּא לְעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוֹרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, וְעַל פְּרוֹת שְׁבִיעִית. חָרַב בָּאָה לְעוֹלָם עַל עֲנֵי הַדִּין, וְעַל עֲוֹת הַדִּין, וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כִהְלָכָה:

ו

חִיָּה רָעָה בָּאָה לְעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שׂוֹא וְעַל חֲלוּל הַשֵּׁם. גְּלוֹת בָּא לְעוֹלָם עַל עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל גְּלוּי עֲרִיּוֹת, וְעַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וְעַל שְׁמִטַּת (השמטת) הָאָרֶץ. בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים הַדְּבָר מִתְרַבֵּה: בְּרִבְעִית, וּבְשִׁבְעִית, וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי הַחֹג שֶׁבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בְּרִבְעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עֲנֵי שְׁבִישִׁית. בְּשִׁבְעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עֲנֵי שְׁבִישִׁית. בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי פְרוֹת שְׁבִיעִית. בְּמוֹצָאֵי הַחֹג שֶׁבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גְזֹל מִתְּנוֹת עֲנִיִּים:

ז

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאֶדָם: הָאוֹמֵר שְׁלֵף וְשֶׁלֶף שְׁלֵף, עִם הָאָרֶץ. שְׁלֵף שְׁלֵף וְשֶׁלֶף שְׁלֵף, זֶה מִדָּה בִּינּוֹנִית, וְיֵשׁ אוֹמְרִים זֶה מִדַּת סְדוּם. שְׁלֵף שְׁלֵף וְשֶׁלֶף שְׁלֵף, חֲסִיד. שְׁלֵף שְׁלֵף וְשֶׁלֶף שְׁלֵף, רְשָׁע (ארבע מדות באדם: האומר שלי שלי ושלך שלך, זה מדה בינונית, ויש אומרים זו מדת סדום. שלי שלי ושלך שלך, זה מדה בינונית, ויש אומרים זו מדת סדום. שלי שלך ושלך שלי עם הארץ. שלי שלך ושלך שלך חסיד. שלי שלי ושלך שלי רשע):

רָעַב שֶׁל כְּלֵיָה רעב כבד הגורם לכלייה.
שֵׁלֵא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין שבית הדין לא הענישו, כיון שלא היתה התראה. ויש מפרשים: כרת ומיתה בידי שמים.
פְּרוֹת שְׁבִיעִית שלא נהגו בהם קדושה.
חָרַב מִלַּחְמָה.
עֲנֵי הַדִּין עיכוב פסק הדין, אף שסיימו לעיין בו.

שְׁבוּעַת שׂוֹא לבטלה, שלא לצורך. **פְּרָקִים** זמנים.
מַעֲשֵׂר עֲנֵי שְׁבִישִׁית חיוב מעשר עני שבשנה השלישית. ונתרשלו בנתינתו.
פְּרוֹת שְׁבִיעִית שלא הפקירום לעניים.
בְּמוֹצָאֵי הַחֹג במוצאי חג הסוכות.
גְזֹל מִתְּנוֹת עֲנִיִּים בשעת הקציר.

יא

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדַעוֹת: נוֹחַ לְקַעוֹס וְנוֹחַ לְרֻצוֹת, יֵצֵא הַפֶּסֶדוּ בְּשִׁכְרוּ (יצא שכרו בהפסדו). קָשָׁה לְקַעוֹס וְקָשָׁה לְרֻצוֹת, יֵצֵא שִׁכְרוּ בְּהַפְסְדוֹ (יצא הפסדו בשכרו). קָשָׁה לְקַעוֹס וְנוֹחַ לְרֻצוֹת, חֲסִיד. נוֹחַ לְקַעוֹס וְקָשָׁה לְרֻצוֹת, רְשָׁע:

יב

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים: מֵהָר לְשִׁמוּעַ וּמֵהָר לְאַבְדָּה, יֵצֵא שִׁכְרוּ בְּהַפְסְדוֹ. קָשָׁה לְשִׁמוּעַ וְקָשָׁה לְאַבְדָּה, יֵצֵא הַפֶּסֶדוּ בְּשִׁכְרוּ. מֵהָר לְשִׁמוּעַ וְקָשָׁה לְאַבְדָּה, זֶה חֶלֶק טוֹב (חכם). קָשָׁה לְשִׁמוּעַ וּמֵהָר לְאַבְדָּה, זֶה חֶלֶק רָע:

יג

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה: הַרוֹצֵה שְׂיִתָּן וְלֹא יִתְּנוּ אַחֲרִים, עֵינּוּ רָעָה בְּשֵׁל אַחֲרִים. יִתְּנוּ אַחֲרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן, עֵינּוּ רָעָה בְּשֵׁלוֹ. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אַחֲרִים, חֲסִיד. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אַחֲרִים, רְשָׁע:

עֵינּוּ רָעָה בְּשֵׁל אַחֲרִים
אינו רוצה שיתנו צדקה ויתעשרו.

”האומר... שלי שלך ושלך שלך - חסיד, שלך שלי ושלי שלי - רשע” (משנה י)

שימו לב, המשנה לא מדברת על כמה כסף אתה נותן או לוקח מהזולת, היא מדברת אך ורק על מילים ועל גישה!

חסיד הוא מי שגם כשאינו לו שקל לתת לזולת, עדיין מעניק למבקש הרגשה טובה, מפייס אותו במילים מעודדות ואומר לו את האמת: שבעיניו “שלי שלך ושלך שלך”. לעומת זאת, אדם אחר עלול לפזר את ממונו לצדקה, אבל עדיין נותן לעני הרגשה שלאמיתו של דבר “שלך שלי ושלי שלי”, ורק מטוב ליבי עשיתי דבר שאינו מתבקש מאליו.

לפי אמות המידה של “מילי דחסידותא”, שהן עניינה של מסכת אבות כהגדרת חז”ל, אדם כזה הוא בבחינת רשע. עליו לזנוח את תפיסתו המגושמת ולהבין ששום דבר לא שלו. העני צריך לקבל כסף, ויחד איתו הרגשה ברורה ש”שלי - שלך”.

יד

ארבע מדות בהולכי בית המדרש: הולך ואינו עשה, שכר הליכה בידו. עשה ואינו הולך, שכר מעשה בידו. הולך ועשה, חסיד. לא הולך ולא עשה, רשע:

יז

ארבע מדות ביושבים לפני חכמים: ספוג ומשפך, משמרת ונפה. ספוג, שהוא סופג את הכל. ומשפך, שמכניס בזו ומוציא בזו. משמרת, שמוציאה את היין וקולטת את השמרים. ונפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת:

יח

כל־אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר בטלה אהבה. ושאִינה תלויה בדבר, אינה בטלה אהבה.

אינו עושה שאינו רואה הצלחה בלימודו. עושה ואינו הולך לומד בביתו.

110

בטלה לעולם. איזו היא אהבה שהיא תלויה (התלויה) בדבר, זו אהבת אמנון ותמר. ושאִינה תלויה בדבר, זו אהבת דויד ויהונתן:

יז

כל־מחלקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים, ושאִינה לשם שמים, אין סופה להתקיים. איזו היא מחלקת שהיא לשם שמים, זו מחלקת הלל ושמאי, ושאִינה לשם שמים, זו מחלקת קרח וכל־עדתו:

יח

כל־המזכה את־הרבים אין חטא בא על־ידו וכל־המחטיא את־הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזכה את־הרבים, זכות הרבים תלוי (תלויה) בו, שנאמר: צדקת יי עשה ומשפטיו עם־ישראל. ירבעם בן־נבט חטא והחטיא את־הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שנאמר: על־חטאת ירבעם אשר חטא, ואשר החטיא את־ישראל:

יט

כלמי שישבו לשלשה דברים הללו, הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים, הוא מתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, תלמידיו של בלעם הרשע עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה (עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע). מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של אברהם אבינו, אוכלין בעולם הזה ונוחלין העולם הבא, שנאמר: להנחיל

”כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר בטלה אהבה. ושאִינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם.

איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר? זו אהבת אמנון ותמר. ושאִינה תלויה בדבר? זו אהבת דוד ויהונתן” (משנה טז)

גם אהבת אמת אפשר לקלקל. חלודה חיצונית יכולה לחדור ולפורר גם את היסודות שמתחת לפני השטח. מנגד, גם אהבה חיצונית יכולה להעמיק ולהפוך לאמיתית, עצמית ונצחית.

לפני הכול, אמנון ותמר היו אח ואחות שביניהם שוררת אהבה ואחוה מבטן ומלידה. אבל התאוה של אמנון קלקלה הכול. האהבה התלויה בדבר הרסה גם את הקשר הטבעי והמולד. דוד ויהונתן, לעומתם, היו אנשים זרים לחלוטין, אבל אהבה שאינה תלויה בדבר העמיקה את הקשר ביניהם לרמה של ברית נצחית, אהבה שלא תתבטל לעולם ועד.

כך גם בין אדם למקום: כשיש לאדם אהבת ה', אפילו שהיא תלויה בדבר ואינה "לשמה" עד הסוף, אסור להילחם בה ולנסות לבטלה כדי להגיע לאהבה שאינה תלויה בדבר, כי אז עלולה האהבה להתבטל לגמרי, "בטל דבר - בטלה אהבה". ומאידך, היות שאהבה זו עומדת בסכנת ביטול מעצם היותה תלויה בדבר, חייבים לעמול ולפתח את אהבת ה' הטמונה בליבו של כל יהודי, אהבה שאינה תלויה בדבר, ולגלות גם אותה.

לשם שמים לא לשם התנצחות. סופה להתקיים תכליתה להביא לידי בירור האמת.

מספיקין מסייעים.

עין טובה מסתפק במה שיש לו. רוח נמוכה עניו. נפש שפלה פורש מתאוות.

אֲהִי יֵשׁ, וְאַצְרִיתֵהֶם אִמְלֵא. אֲכַל תִּלְמִידֵי
שֶׁל בְּלָעַם הָרָשָׁע יוֹרְשֵׁין גִּיהֶנֶם וַיִּוֹרְדִין
לְבָאָר שַׁחַת, שְׁנֹאֲמָר: וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידִם
לְבָאָר שַׁחַת, אֲנִשִׁי דְמִים וּמְרָמָה לֹא יִחְצֹו
מִיָּהֶם, וְאַנִּי אֶבְטַח בָּךְ:

כ

יְהוּדָה בְּן־תִּימָא אֹמֵר: הָוִי עַז פְּנֵמֵר וְקָל
כְּנֶשֶׁר, רֵץ כְּצָבִי וְגִבּוֹר כְּאָרִי, לַעֲשׂוֹת רִצּוֹן
אֲבִיךָ שְׁבִשְׁמַיִם. הוּא הָיָה אֹמֵר: עַז פְּנִים
לְגִיהֶנֶם, וּבּוֹשֶׁת פְּנִים לְגַן עֵדֶן. יְהִי רִצּוֹן
מִלְפָּנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיכְנֶה
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (שֶׁתִּכְנֶה עִיר) בְּמִהְרָה כְּיָמֵינוּ,
וְתֵן חֵלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ:

112

115

כא

בֶּן בֶּג בֶּג אֹמֵר: הֶפֶךְ בָּהּ וְהֶפֶךְ בָּהּ, דְּכֻלָּא
בָּהּ, וּבָהּ תַחְזִי, וְסִיב וּבָלָה בָּהּ, וּמִנְהָ לֹא
תִזְוַע, שְׂאִין לָךְ מִדָּה טוֹבָה הִימְנָה. בֶּן הָא
הָא אֹמֵר: לְפֻּם צַעְרָא אֲגָרָא:

117

עז לשאול מרבך מה שלא הבנת.
קל לחזור על הלימוד.
ויש מפרשים: להתרחק מן
העבירה.
רץ לרדוף אחר המצוות.
גבור לכבוש את היצר.
עז פנים שלא לשם שמים.

הפך בה עסוק בתורה.
דכלא בה שכל חכמות העולם
כלולות בה. ויש מפרשים: ככל
שתעסוק בה, תמצא חידושים.
וסיב ובלה בה עסוק בה
עד זקנה ושיבה.
ומנה לא תזוע וממנה לא תזוז,
לעסוק בדברים אחרים.
לפום צערא אגרא כפי רוב הצער,
יהיה השכר מרובה.

כב

הוּא הָיָה אֹמֵר: בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא, בֶּן
עֶשֶׂר שָׁנִים לְמִשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת,
בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לְגִמְרָא (לתלמוד), בֶּן שְׁמוֹנֶה
עֶשְׂרֵה לְחֶפְהָ, בֶּן עֶשְׂרִים לְרִדּוּף, בֶּן שְׁלֹשִׁים
לְכַח, בֶּן אַרְבָּעִים לְכִינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לְעֶצֶה,
בֶּן שְׁשִׁים לְזִקְנָה, בֶּן שְׁבַעִים לְשִׁיכָה, בֶּן
שְׁמוֹנִים לְגִבּוֹרָה, בֶּן תְּשַׁעִים לְשׁוֹחַ, בֶּן מֵאָה
כְּאֵלוּ מַת וְעֵבֶר וּבְטַל מִן הָעוֹלָם:

למצות להתחייב במצוות.
לרדוף אחר פרנסתו. ויש מפרשים:
לרדוף אחר האויב במלחמה.
לכינה להבין דבר מתוך דבר.
לעצה ליטול ממנו עצה.
לגבורה לזמן הנקרא 'גבורות'.
ויש מפרשים: קל לו להתגבר
על תאוותיו.
לשוח להיות שחוח וכפוף.
ויש מפרשים: להתפלל.
כאלו מת ועבר ובטל מן העולם
כיון שכל כוחותיו אינם בידו.

רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא
לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות,
שנאמר: **יִי חֲפִץ לְמַעַן צְדָקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:**

"בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם" (משנה כב)

מה המסר לאדם בן מאה? שהוא "גמור"!?
"בן מאה" הוא תואר לאדם שתיקן את עצמו לגמרי - את כל עשרת כוחותיו כפי שכל
אחד מהם כלול מעשר, שיא הבירור והתיקון; במצבו זה הוא "עבר" ו"ביטל" את ה"עולם"
- ההעלם של העולם בטל ממנו והוא אינו מושפע כלל יותר מהעולם.

אדם זה הוא כביכול מת, כי בחייו בעולם הזה היצר הרע כבר לא פעיל והוא רואה רק
אלוקות. וכדברי חז"ל (במדבר רבה סוף נשא) על הפסוק (תשא לג, כ) "כי לא יראני האדם
וחי" - "בחייהם אינם רואים אבל במיתתם רואים", ומי שהוא בן מאה - כאילו מת ורואה
אלוקות; האלוקות מוחשית אצלו לגמרי, לפחות כמו דבר גשמי שרואים בעיניים.

איך באמת ייתכן שיהודי יחיה בתוך העולם ובה בעת יהיה מנותק ממנו לגמרי?
התשובה נמצאת בתחילת הפרק: "בעשרה מאמרות נברא העולם... ליתן שכר טוב
לצדיקים שמקיימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות". העולם נברא בעשרה מאמרות
שהשתקפותם באדם הם עשרת כוחות הנפש. כשאדם מתקן אותם בנפשו פנימה, הוא
מביא את העולם לשלמותו, וב'ביטול' העולם הזה נהיה 'קיום' לעולם. הקדוש ברוך הוא
ברא את העולם בשביל שיהודי יתקן ויברר אותו, ו"בן מאה" מבטא את השלמות הזו.

וקשר מתוך נוסף בין תחילת הפרק וסופו: אם נדייק נמצא שבתחילת הפרק נמנו עשרה
דברים שהם במספר עשרה (כי עשרה ניסים לישראל ועשר מכות למצרים הם עניין
אחד), היינו מאה עניינים אלוקיים בעולם, במקום של העולם. ובסוף הפרק מדובר על
מאה דברים בזמן, מאה שנים. כך מגיע העולם שהגדרתו הבסיסית היא "מקום" ו"זמן"
לשלמות של עשר כפול עשר.

סודות של בעלי תשובה

בעשרה מאמרות נברא העולם, ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להיבראות? אלא להיפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות (משנה א)

האחד נמוך - הסתר גמור

בחסידות מוסבר כי "מאמר אחד" היא הספירה האחרונה - ספירת המלכות, ו"עשרה מאמרות" הן עשר הספירות כולן. הקדוש ברוך הוא יכול היה לברוא את העולם באמצעות ספירת המלכות בלבד, אבל אז הייתה האלוקות נעלמת בו מאוד, בלי גילוי, כשם שספירת המלכות מעלימה על האורות שעליה. וכשהקדוש ברוך הוא בחר לברוא את העולם על ידי כל עשר הספירות, הוא בחר להנכיח את כוחותיו בתוך העולם. אנחנו רואים אותו יותר ומרגישים אותו יותר, גם כשהוא מתגלה וגם כשהוא מסתתר.

עם ישראל הם ה"צדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות". תפקידנו לגלות את ה' בעולם ולחשוף את האלוקות הטמונה בכל פרט בו על ידי התורה, ויכולתנו לעשות זאת תלויה בעשר הספירות העומדות בתשתית העולם. השיא יגיע לעתיד לבוא, אז יבוא העולם לשלמותו ויחזור למצב שבו נברא: "עולם על מילואו נברא" (בראשית רבה יד,ז), אז יהיה גילוי שלם של כל עשר הספירות.

האחד גבוה - גילוי גמור

אבל הפירוש הרגיל יותר בחסידות אומר להפך: "מאמר אחד" הוא המאמר הכולל את כל הבריאה: "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" (בראשית א,א), וכפי שהגמרא אומרת ש"בראשית נמי מאמר הוא" (ראש השנה לב). אפשר היה להסתפק בכך, ומדוע הקדוש ברוך הוא פירט אחרי מאמר כללי זה עוד תשעה מאמרות?

המאמר האחד הוא אלוקות שמעל מהבריאה. עולם של גילוי אלוקות כזה לא היה מותר מקום לבחירה חופשית, כי הבורא היה מורגש בכל פינה. המאמרות

הנוספים מכניסים את האלוקות לתוך פרטי הבריאה, הם מכירים בגדרי העולם ובאפשרות שלו להעלים על הבורא. רק אז, כשיש בחירה חופשית, יש משמעות למעשי בני האדם, גם למעשי הצדיק המקיים את העולם וגם למעשי הרשע המאבד את העולם.

אבל, מצד שני, הקדוש ברוך הוא הקדים את ה"מאמר אחד" של "בראשית" לכל התשעה, בשביל שהעולם לא יוכל להעלים לגמרי ולתמיד על האלוקות ח"ו, וכך סוף סוף יתגלה הבורא בתוך הנבראים במלוא עוצמתו.

להיפרע מן הרשעים!?

לפי הפירוש הזה קשה במיוחד ההדגשה על בריאת העולם בעשרה מאמרות על מנת "להיפרע מן הרשעים"! המשנה גם מקדימה את הנימוק הזה עוד לפני ה"ליתן שכר טוב לצדיקים"... וכי הקדוש ברוך הוא חפץ בעונשים וברא את העולם למענם!?

ההסבר בכך: בדרך הטבע, כשיהודי חוטא הוא מגביר את החושך של העולם. אבל הקדוש ברוך הוא חולל נס והוא האפשרות לחזור בתשובה. התשובה היא התעלות מגדרי העולם, ועל ידה נעשה החוטא אדם חדש והוא בונה עולם חדש.

הקדוש ברוך הוא ברא את העולם בעשרה מאמרות אבל יכול לברוא גם במאמר אחד, ובעלי התשובה עושים זאת! הרשע שבמשנה הוא מי שהרשע וחוזר בתשובה ואז הוא "מאבד את העולם שנברא בעשרה מאמרות" ומעלה אותו ל"מאמר אחד" שיכול היה להיברא בו, הוא המאמר הכולל שבו מורגש כיצד אין עולם ואין עוד מלבדו! היכולת לפעול גילוי אלוקות כזה היא רק בכוחו של בעל התשובה, שאצלו אפילו זדונות הופכים לזכויות.

זוהי הכוונה בכך שהקדוש ברוך הוא "נפרע" מן הרשע ולא "מעניש" את הרשע, כי המדובר כאן הוא על פריעת החוב של הרשע על ידי חזרתו בתשובה.

לעומת בעלי התשובה, הצדיקים הם הישרים המקיימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות, הם עושים קיום וחיזוק בבריאה עצמה על ידי אור ישר המתאים לבריאה כמו שהיא, תורה ומצוות ללא עיוותים וצורך להעלות למקומות נעלמים.

אמת קשיחה ואמת בתנועה

כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים,
ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים.
איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים?
זו מחלוקת הלל ושמאי. ושאינה לשם שמים?
זו מחלוקת קורח וכל עדתו
(משנה יז)

סופה להתקיים

בפשט המילים "סופה להתקיים" יש כמה פירושים, כמו: התלמידים של החולקים נשארים וממשיכים לחלוק, בשונה מקורח ועדתו שבהם המחלוקת הביאה לאבדון; או: על ידי שעלו הסברות של המחלוקת לכאן ולכאן ולובנו הגיעו החכמים להכרעה, כמו ההכרעה שהלכה כבית הלל ובית שמאי אף מקבלים זאת, ולא כקורח ועדתו שרצו כבוד ושררה ונעלמו מהעולם.

ברם, בפנימיות הדברים הפירוש הוא ש"אלו ואלו דברי אלוקים חיים" (עירובין ג). בעולם המעשה יש להכריע כדעה אחת כי המעשה צריך להיות אחד, אבל ברוחניות הדברים שתי הדעות קיימות ולשתיהן שורש ומקום ברוחניות. האר"י הקדוש מוסיף ואומר (מובא במקדש מלך בראשית דף יז,ב) שמחלוקת לשם שמים סופה להתקיים ממש גם בעולם המעשה, כי כיום ההלכה כבית הלל אבל לעתיד לבוא ההלכה תהיה כבית שמאי!

הלל ושמאי כנגד קורח ועדתו

כאשר לימוד התורה הוא לשם שמים, גם כשצומחת ממנו מחלוקת סופה להתקיים. היכן ניכר הלימוד לשם שמים בתורת הלל ושמאי? בכך שלפעמים הם פסקו לא כנטייתם הנשמטית.

שורש נשמטם של הלל ובית הלל הוא במידת החסד, ולכן לרוב פסקיהם לקולא, ואילו שמאי ובית שמאי מושרשים במידת הגבורה ומחמירים כמעט בכל מקום. למרות זאת, אנו מוצאים כמה דברים שהם "מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל" (עדויות פרקים ד-ה). זו ההוכחה שהם היו בביטול לאלוקות שמעל לשורש נשמטם, ולימודם היה לשם שמים ויכולה להיות בו התכללות המידות זו מזו.

דבר זה עצמו רמוז בביטוי "לשם שמים". במילה "שמים" כלולים אש ומים שהם שני דברים סותרים הנכללים יחד, מהחסד והגבורה נוצרת תפארת. אצל קורח ועדתו, לעומת זאת, לא התאפשרה הכלה. הם רצו שררה וכבוד, שעניינם הרגשת המציאות ואי יכולת לפעול לשם שמים.

נשרפו ונבלעו

על פי הסוד, עדת קורח נחלקה לשתי מפלגות המשתקפות בשני סוגי העונשים שקיבלו: אלו שנשרפו ואלו שנבלעו באדמה.

קורח ועדתו לא ידעו התכללות מהי, והיו מחולקים לקבוצת "רצוא" בלי "שוב" וקבוצת "שוב" בלי "רצוא". קבוצת ה"רצוא" נשרפה באש שבאה מלמטה למעלה חזרה היא עונשם, וקבוצת ה"שוב" נבלעה באדמה, ירדו עד הסוף למטה ושם נשארו. כל אחת משתי התנועות הללו היא בבחינת מחלוקת שאינה לשם שמים.

בצד הקדושה חייבת להיות התכללות לשם שמים ואין בה היצמדות פנאטית לקו אחד עד הסוף. קו פעולה שאינו יודע להכיל ניגודים, הוא גבורה שמקומה איננו בקדושה. צמצום מוחלט הוא מקור המחלוקת שאינה לשם שמים, הטוענת כי אין מקום לדעה אחרת. לעומתה, הקדושה כוללת מורכבות הבאה לידי ביטוי במחלוקת בה לשתי הדעות יש מקום, והאמת נעה ברצוא ושוב בין הדעות. אלו ואלו דברי אלוקים, וסופה להתקיים.

ללמוד מהחיות?

**יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר וקל כנשר,
רץ כצבי וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים
(משנה כ)**

בקבלה ובחסידות מוסברות ארבע החיות הללו בתור: אהבה, יראה, תורה ומצוות (הרמזים בשם יהודה בן תימא: תורה, יראה, מצוות, אהבה).

ובקיצור:

ה"עז כנמר" -

שלא ליבוש מפני המלעיגים, כי "ויגבה ליבו בדרכי ה'" (דברי הימים ב יז),
נובע דווקא מאהבה, אהבה עזה.

ה"קל כנשר" -

לעשות מיד כל מה שצריך ולא להתנהג בכבודות, נובע מיראה וביטול.

ריצת הצבי קשורה לקיום המצוות; הוא "רץ למצווה קלה כחמורה" מתוך התלהבות ו"רצוא" של השתוקקות לאלוקות.

ה"שוב" הוא דווקא לימוד התורה - "גיבור כארי", לימוד בעיון שכלי ובהתיישבות תוך גבורה שיש בה לעיתים אף 'כנגד' התלהבות הנפש. (תלמיד חכם נקרא ארי: "ארי שבחבורה" (שבת קיא) ו"ארי עלה מבבל" (בבא קמא קיז), והדברים הקשים בתורה משולים לארי: "הכה את הארי" - למד ספר קשה (ברכות יח)).

מזווית שונה לחלוטין ניתן להציע פירוש נוסף למשנה זו, בדרך החסידות: ארבע החיות שבמשנתנו רומזות למדרגות פחותות ביותר בעם ישראל, והמשנה מלמדת שגם אם יהודי הגיע למצב כה נחות יש בכוחו לעלות עד למעלה מעלה.

עז כנמר

הברטנורא אומר שהנמר נולד מלביאה וחזיר. הנמר מלא עזות, וכמסכת כלה (ב) נאמר שעז פנים הוא ממזר.

נמר רומז ליהודי שנולד באיסור, ו"לבושי הנשמה" שלו גסים וקשים. מסיבה זו, כאשר הגמרא (קידושין ע) מתארת שפל שאליו הגיעו ישראל מבחינת צניעות, היא משתמשת בביטוי "הם שמו עצמם כנמר".

אבל אפילו את עזות הפנים הזו ניתן לנצל לקדושה, להיות עז בעשיית רצון ה' (וכדברי הטור בתחילת אורח חיים: "והתחיל בעז כנמר לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך... שתעז פניך כנגד המלעיגין").

מסיבה זו, ממזר שנהיה לתלמיד חכם קודם אף לכהן גדול (עם הארץ) שהוא ברום תפארת הייחוס בעם ישראל, ההפך המוחלט מן הממזר (הוריות ג,ח).

קל כנשר

העופות הטהורים מרובים על הטמאים, שמעטים הם. בעופות הטהורים ישנם ארבעה סימני טהרה, ולעופות הטמאים ישנם חלק מסימני טהרה אך לא כולם. העוף היחיד שאין בו אף סימן מארבעת סימני טהרה, הוא הנשר! (חולין סא)

בכל זאת, על ידי עבודה אפשר להתעלות ולהיות "קל כנשר" הפורח מעל כל העופות. מאחר שנפל כל כך למטה עד שאין לו אף סימן טהרה, הדבר מוכיח ששורשו גבוה מאוד ועל ידי עבודה יכול הוא להיות מעל כולם.

רץ כצבי

הצבי אינו מקבל מרות. אין דרכם של צבאים להיכנס ליישוב בני האדם והם אינם נכנעים מפניהם (במדבר רבה ח,ב). חסרה להם קבלת עול...

בתורת הסוד, שמן מורה על ביטול (הקשור לספירת החכמה), ומשום כך הצבי, חסר הביטול, הוא חסר שומן.

אבל את תכונת המרוצה הזו ניתן להפוך לקדושה, לריצה עצומה בעבודת ה', כריצת הצבי המהירה מכל החיות והבהמות עד שאי אפשר לרכוב עליו. כשהופכים את הצבי לקדושה, שמו מתפרש כחמדה, ככתוב: "ונתתי צבי בארץ חיים" (יחזקאל כו).

לאריה מידה אכזרית מאוד, מכל החיות הוא היחיד שדורס ואוכל את טרפו בעודו חי (פסחים מט). ה"גבורה" שלו היא גם בכך שאין לו בושה ומעצור לתאוותיו. גם אדם כה נחות, המשול לאריה, יכול להשתמש בגבורה זו עצמה ולהתגבר. להיות הגיבור ש"כובש את יצרו", בתגבורת עצומה יותר מכל אדם אחר. את היצר ניתן לכבוש מזווית יצירתית: לא מצד רכות הטבע ודחייה מתאוות היצר, אלא עם שייכות ומשיכה לתאוות אבל בהתגברות עליהן בגבורה עצומה כמו של אריה! או אז יתקיים בו "יתרון האור מן החושך", מתוך החושך עצמו.

מה אנחנו מבקשים?

יהי רצון מלפניך, ה' אלוֹקינו ואלוֹקי אבותינו,
שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך
(משנה כ)

פתאום פורץ התנא בתפילה! זוהי התפילה היחידה בכל ששת סדרי המשנה. מה ראה התנא כאן, ורבי יהודה הנשיא עורך המשנה, לשנות מסגנון כל המשניות?

תפילה בזריזות

בתחילת המשנה נאמר: "הוי עז כנמה, וקל כנשר, רץ כצבי וגיבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים", משנה זו קוראת ליהודי לקלילות, זריזות, עזות וגבורה בעשיית רצון אבינו שבשמים.

הרצון השלם של ה' יתקיים רק כשייבנה בית המקדש. אז נעשה את כל תרי"ג המצוות "כמצוות רצונך". היום אנחנו מנועים מקיום רוב המצוות כיוון שקיומן תלוי בבית המקדש. כיוון שכך, כאשר התנא דורש מאיתנו זריזות בעשיית רצון ה', הוא "נאה דורש ונאה מקיים" ומיד מתפלל לקדוש ברוך הוא שיעשה גם הוא את חלקו בזריזות: "שיבנה בית המקדש במהרה בימינו", על מנת שנוכל אנחנו לעשות בשלמות את רצון אבינו שבשמים.

לעורר את הרצון

בתפילת "יהי רצון" אנו גם פועלים וממשיכים מלמעלה רצון חדש. אנחנו מעוררים ומחדשים את הרצון של ה'. וגם זה נכלל בזריזות "לעשות רצון אביך שבשמים" - לא רק במשמעות של לבצע ולקיים את דבריו, אלא גם במשמעות של לעשות לו רצון, לעורר אותו לרצות את מה שהוא באמת רוצה - בניין בית המקדש השלישי תכף ומיד. הדבר דומה לעבודת ראש השנה בה אנחנו מזכירים ומעוררים את רצון ה' למלוך על העולם.

פירוש זה מקביל לפירוש הפנימי בדברי חז"ל "איזוהי אשה כשרה? העושה רצון בעלה" (תנא דבי אליהו רבה ט), במשמעות של יוצרת לבעלה רצון, מעוררת אותו לרצות טוב, בנוסף למשמעות הפשוטה של מבצעת את רצונו. והרי כנסת ישראל והקדוש ברוך הוא משולים לבעל ואשה, ועלינו להיות אישה טובה לפי כל הפירושים.

מטרה ולא אמצעי

לבקשת המוקדש אנו מוסיפים: "ותן חלקנו בתורתך", כי כשייבנה בית המקדש כולנו נהיה פנויים לדבקות בתורה כל היום, "לא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד" (רמב"ם הלכות מלכים בסופו), רצון ה' יבוא לידי שלמות, ואז יעמדו זרים וירעו את צאננו ועם ישראל לא יתחלק לסוגים של יששכר וזבולון, אלא כולם ישקעו בתורה.

אז תהיה מנוחה ממלחמות בעבודת ה' והבירור של העולם יהיה בדרך מנוחה. בלימוד תורה לא יוצאים להתעסק ולהיאבק בעולם, אלא מוסיפים אור בעולם והוא נעשה מתוקן מאליו. לכן נמשלו לומדי התורה למלכים, "מאן מלכתי? רבנן!" (גיטין סוף פרק ה) - מי הם המלכים? רבנן, שעוסקים בתורה ואומרים את דברם והם מתבצעים ממילא על ידי השרים והעבדים. בלימוד התורה שלנו כיום הבחינה הזו נסתרת, ורק לעתיד לבוא תהיה היא 'בעל הבית' היחיד בעולם.

כתוצאה מכך, גם כל דבר שיתוקן אז תקנתו תהיה סופית, והוא לא יחזור לסורו.

השלום שאחרי חרבות השלום

את התפילה הזו אנו אומרים תדיר בסיום תפילת שמונה עשרה. זמן התפילה הוא זמן הבירור של הגנפש הבהמית שלנו ו"שעת צלוחת שעת קרבא" (ראה זוהר חלק א דף רמ) - התפילה היא שעת מלחמה.

לכן מיד לאחר התפילה אנו מתפללים שנזכה כבר לזמן שבו הבירור יהיה בדרך מנוחה, שיהיה שלום סופי בעולם - "עושה שלום... ותן חלקנו בתורתך", ולא יהיו עוד מלחמות בעבודת ה'. אז לא נצטרך ללמוד עזות מנמר וגבורה מארי כי המלחמה תיגמר ואור הקדושה יאיר בכל וכולם ייכללו בו, "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (ישעיה יא, ט).

בן בג בג אומר:

הפך בה והפך בה דכולא בה

(משנה כא)

בן בג בג היה גר צדק, והדבר מרומז בשמו: בן בג בג בגימטרייה ה' וה', והכוונה ל"בן אברהם ושרה שנתוסף אות ה"א בשמם" (תוספות חגיגה ט) (וכן "בן הא הא" היה גר ואצלו הדבר מפורש יותר, באות ה' עצמה). ויש אומרים שכן בג בג עצמו לא היה גר, אלא בן גר (ב"ג) ובן גיורת (ב"ג) (סדר הדורות).

המפגש של גר צדק עם התורה הוא מפגש מטלטל. בן נח מחויב בשבע מצוות ולימוד התורה שלו הוא פרקטי בלבד - ללמוד בשביל לדעת מה לעשות. לאחר שאדם רכש את הידע הרלוונטי אין טעם בלימוד נוסף - אין טעם באמצעי לאחר השגת המטרה.

רק לאחר גיורו גילה בן בג בג את החידוש העצום בלימוד התורה של עם ישראל, שאמנם גם בו יש צד מעשי אך עיקרו הוא עניין לעצמו. לימוד לשם לימוד, דבקות בחכמתו ורצונו של הקדוש ברוך הוא שהוא ושכלו אחד ו"אורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד" (זוהר חלק ג דף עג). דווקא גר הצדק שם לב במיוחד למעלה עצומה זו שבתורה ושמה בה: "הפוך בה והפוך בה דכולא בה", בה עצמה נמצא כל העניין, היא המטרה.

מצד אחד, התורה היא ה"דיפתראות ופנקסאות" שאיתה ברא הקדוש ברוך הוא את העולם (בראשית רבה בתחילתו), ומצד שני התורה גם אחרי נתינתה וירידתה לעולם נשארה "חמודה גנוזה" (שבת פח) והיא השעשועים של הקדוש ברוך הוא בעצמו שלמעלה מהעולם, "וְאֶהְיֶה אֲצִלּוֹ אֲמוֹן וְאֶהְיֶה שֶׁעֲשָׂעִים" (משלי ח, ל). הכל מגיע מהתורה והיא עצמה נשארת תמימה ושלמה. גם כשכל העולמות נבראים ממנה, היא לא הופכת למושג פרקטי ויצרני, אלא נותרת בטהרת העליונה. הביטוי של עניין זה אצלנו הוא בלימוד התורה "לשמה". אנחנו מנסים לפגוש את התורה כפי שהיא, שלמה ועליונה ולא כמקפצה לאיזושהי תכלית חוץ ממנה עצמה. כשאדם זוכה ללמוד לשמה, הוא לומד גם ללא הגבלות של זמן ומקום, לא לפי מידת החיוב שלו ואף לא לפי היכולות הטבעיות שלו...

מי שכח את עשרת הדיברות?

לפי זה נבין דבר תמוה בתחילת פרקנו, פרק ה'. המשנה מונה דברים רבים שהם במספר עשרה ומשום מה "שוכחת" רק את עשרת הדיברות, והדבר תמוה מאוד.

וההסבר: עשרה הוא ביטוי לשלמות, והשלמויות שהמשנה מפרטת בעניינים החיוביים (יש גם כמה עניינים שליליים בהמשך וזה נושא אחר) הן בענייני העולם, ברוחניות של הגשמיות: במאמרות שבהם נברא העולם, בדורות הראשונים, בחיי אברהם אבינו ועוד, ואפילו בניסים שנעשו לאבותינו במצרים - אבל עדיין מדובר בניסים שנעשו בעולם הזה, ואפילו בניסים שנעשו בבית המקדש - הוא המקום של "ושכנתי בתוכם" (תרומה כה,ח), המקום הגבוה והתכלית של העולם אבל עדיין בתוך העולם. התורה, לעומת זאת, היא הקדוש ברוך הוא עצמו - "אורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד" - שלמעלה מהעולם, וכך גם התורה במהותה היא למעלה מהעולם ומובדלת ממנו. לכן היא לא מופיעה באותה רשימה.

שמים וארץ נושקים

ומעניין: בפרקנו במשנה ו' אכן מופיעה נקודת המפגש של התורה עם העולם: בערב שבת בין השמשות, אז נבראו "הכתב והמכתב והלוחות", החלק הגשמי של התורה.

המהר"ל מפראג (דרך חיים לאבות פרק ה משנה ו) מסביר שערב שבת בין השמשות הוא זמן של חיבור הגשמי עם הרוחני, קודש וחול. זהו זמן שלמעלה ממציאות העולם המוגדר בזמן ומקום, ולכן נבראו בו אז דברים שהם אמנם בריאה בעולם הגשמי אבל מורגש בהם ה"למעלה מגדר גשמיות". לכן גם הכתב הגשמי שעל הלוחות היה ניסי כמו במו"ם וסמ"ך, וכמו "המכתב" שנקרא בשווה מארבעה כיוונים.

את התורה הזאת, שעשועי המלך בעצמותו, שנושקת לעולם הזה רק ברגעי הקודש של כניסת השבת, אנו זוכים ללמוד בעולם הזה! ולכן: הפוך בה והפוך בה דכולא בה!

